

Визначення концентрації катіонів у водних розчинах (методичні вказівки)

Назарій ДАНИЛЮК
Олександр ШИЙЧУК

УДК 543.3

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету природничих наук «Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника»

Рецензенти:

Миرونюк Іван Федорович, завідувач кафедри хімії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, доктор хімічних наук, професор

Татарчук Тетяна Романівна, доцент кафедри хімії, директор навчально-наукового центру хімічного матеріалознавства та нанотехнологій Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, кандидат хімічних наук, доцент

Данилюк Н.В., Шийчук О.В. Практикум спектрофотометричного аналізу: [Електронний ресурс] / *Назарій Володимирович Данилюк, Олександр Васильович Шийчук. Визначення концентрації катіонів у водних розчинах: Методичні вказівки.* / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2024. – 19 с.

Навчальний посібник містить методичні вказівки з курсу «Практикум спектрофотометричного аналізу». Посібник містить наступні розділи: визначення концентрації іонів Fe^{3+} , Ca^{2+} , Mg^{2+} , Al^{3+} та Cu^{2+} . Розглянуто та детально описано методики визначення представлених аналітів. Окремий підрозділ присвячено визначенню концентрації мідного електроліту спектрофотометричним методом. Навчальний посібник призначений для студентів та аспірантів, які навчаються за спеціальністю 102 Хімія.

© Данилюк Н.В., Шийчук О.В., 2024

© Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2024

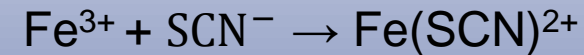
Зміст

1. Визначення концентрації іонів Fe^{3+} .
2. Визначення твердості води.
3. Визначення концентрації іонів Al^{3+} .
4. Визначення концентрації іонів Cu^{2+} .
5. Список використаних джерел.

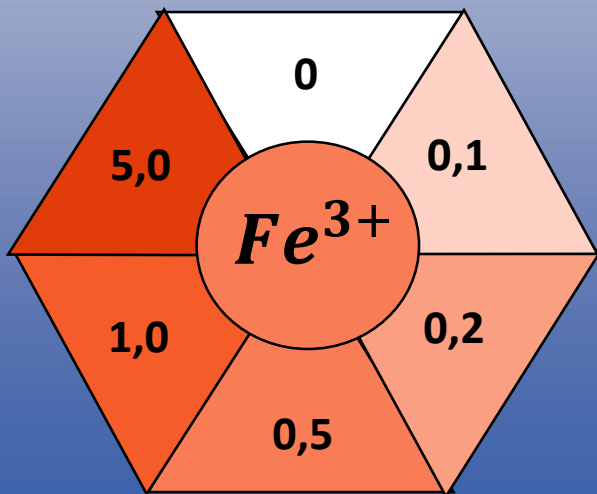

Визначення концентрації іонів Fe^{3+}

В кислому середовищі іони феруму (Fe^{3+}) реагують з роданід-іонами (SCN^-), утворюючи комплекс помаранчевого кольору $[Fe(SCN)]^{2+}$, з максимальним світлопоглинанням $\lambda = 486$ нм. У водних розчинах колір комплексу стабільний протягом 30 хв, проте на його стійкість впливають декілька факторів: а) концентрація роданіду; б) рН розчину; в) іонна сила розчину; г) вплив променів світла. Додавання окисників, таких як натрій персульфат або пероксид водню, підвищує стабільність кольору, оскільки іони Fe^{3+} не відновлюються до Fe^{2+} [1]. Хімізм процесу описується наступним рівнянням:

Визначенню перешкоджають, іони: Bi^{3+} , Co^{2+} , Cu^{2+} , Ti^{4+} , Hg^{2+} , Cd^{2+} , Zn^{2+} , Sb^{3+} , F^- , PO_4^{3-} , Hg^+ , Ag^+ та їх солі, які спричиняють мутність розчину. При наявності високих концентрацій Ni^{2+} і Co^{2+} можна проводити вимірювання в присутності лимонної кислоти, як маскуючого агенту.

**ПРАКТИКУМ
СПЕКТРОФОТОМЕТРИЧНОГО
АНАЛІЗУ**

**ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМ. В. СТЕФАНИКА**

Реактиви:

- розчин сульфатної кислоти: H_2SO_4 (96 %);
- розчин нітратної кислоти: HNO_3 (1:1);
- розчин калій тiocіанату: KSCN (10 %);
- розчин амоній ферум (III) сульфат додекагідрату (залізо-амонійний галун): стандартний розчин: $\text{C}(\text{Fe}^{3+}) = 0,1 \text{ мг/см}^3$; робочий розчин: $\text{C}(\text{Fe}^{3+}) = 0,01 \text{ мг/см}^3$.

2

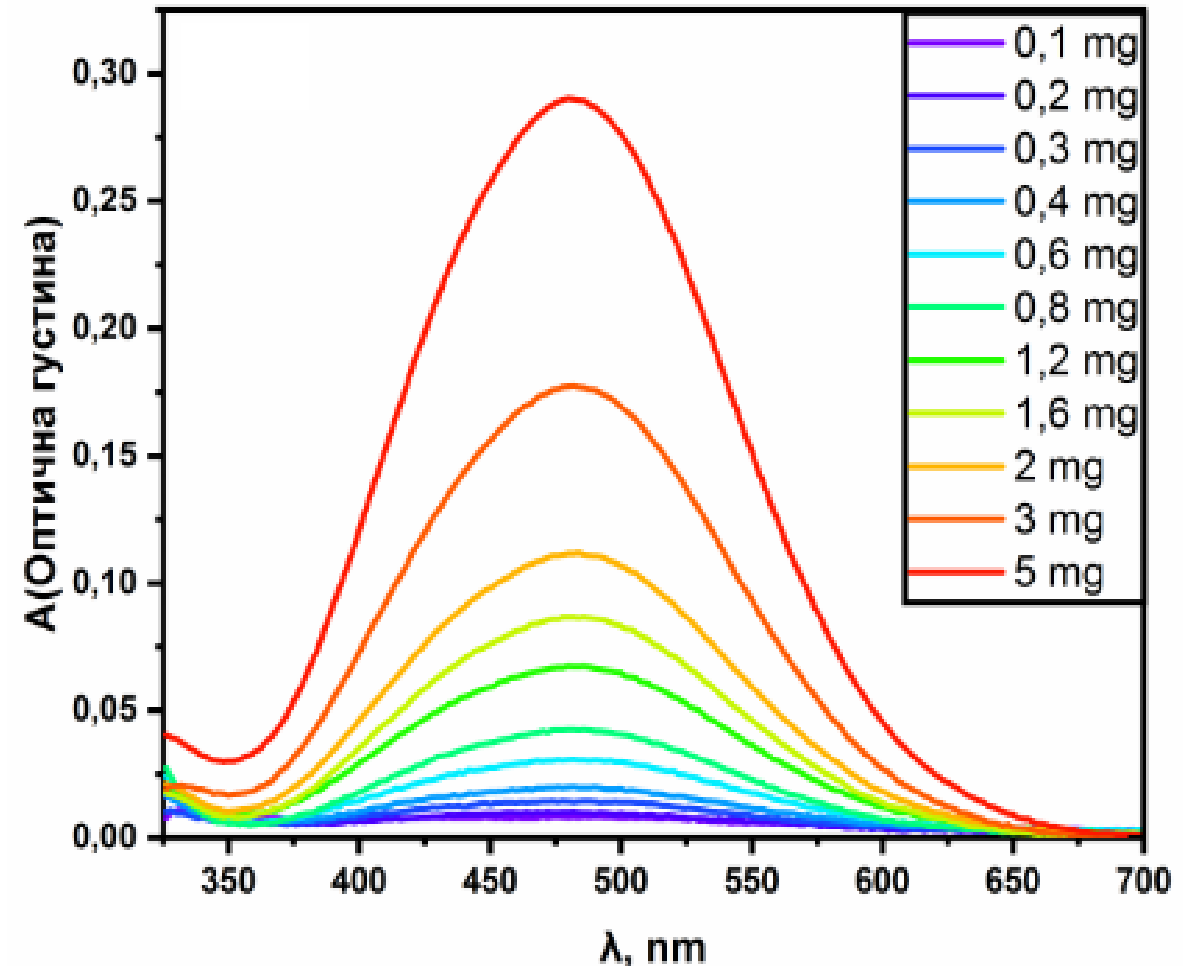

Методика проведення аналізу:

1. Помістити 20 cm^3 проби води (розчини в діапазоні концентрацій $0,0\text{-}5,0 \text{ mg Fe}^{3+}/\text{l}$) у мірну колбу на 50 cm^3 .
2. Додати $2 \text{ cm}^3 \text{ HNO}_3$ і $4 \text{ cm}^3 \text{ KSCN}$.
3. Довести до мітки дистильованою водою.
4. Через 5 хвилин вимірюють світлопоглинання на довжині хвилі 486 nm в кюветі на 5 mm , відносно розчину порівняння.

3

Калібрувальну лінію представляють як лінійну залежність в діапазоні концентрацій 0,0 – 5,0 мг Fe³⁺/л у вигляді:

$$A = 0,05826 * c - 0,00241 \quad (R^2 = 0.999)$$

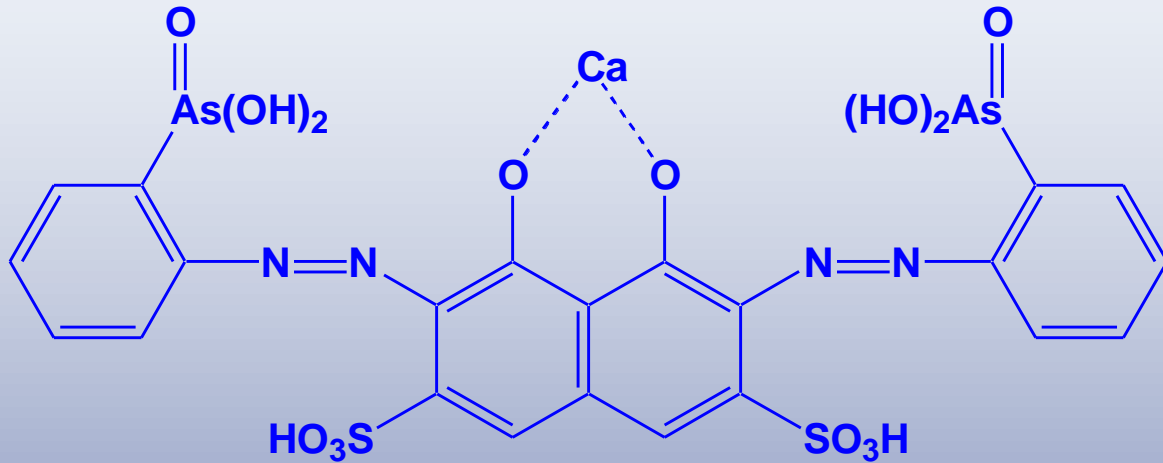
де A – оптична густина, а c - концентрація Fe³⁺ в мг/л.

Для n мілілітрів, взятих для проведення аналізу, концентрацію Fe³⁺ можна обчислити за співвідношенням:

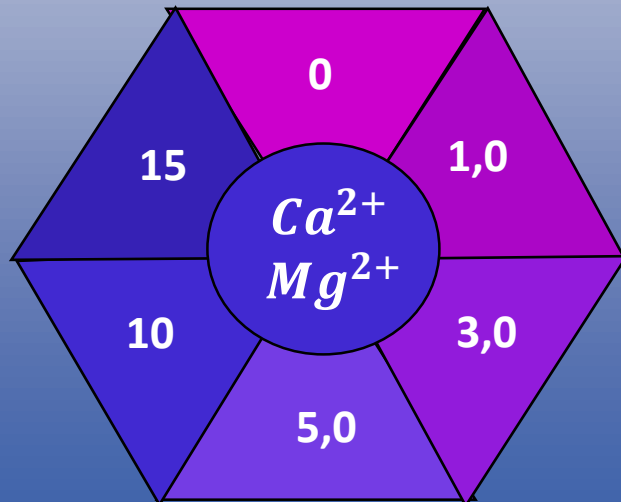
$$c = \frac{50}{n} * \frac{A+0,00241}{0.05826}$$

Визначення твердості води

Барвник Арсеназо III утворює забарвлений комплекс з іонами кальцію та магнію при рН 6.5. Інтенсивність темно-синього кольору пропорційна концентрації іонів металів у розчині. Формування комплексу супроводжується утворенням двох чітко виражених піків при 610 і 658 нм. Два максимуми також зустрічаються в спектрах комплексів арсеназо III зі стронцієм, барієм та іншими металами. Це пояснюється індуктивним ефектом двох кон'югованих систем реагенту [2].

Реактиви:

1. Фосфатна буферна суміш (рН = 5.4-8).
2. Розчин Арсеназо III (10^{-3} моль/л).
3. Розчин кальцій хлориду: стандартний розчин: $C(\text{Ca}^{2+}) = 5,0 \text{ мг/см}^3$; робочий розчин: $C(\text{Ca}^{2+}) = 0,05 \text{ мг/см}^3$.
4. Розчин магній нітрату: стандартний розчин: $C(\text{Mg}^{2+}) = 2,0 \text{ мг/см}^3$; робочий розчин: $C(\text{Mg}^{2+}) = 0,02 \text{ мг/см}^3$.

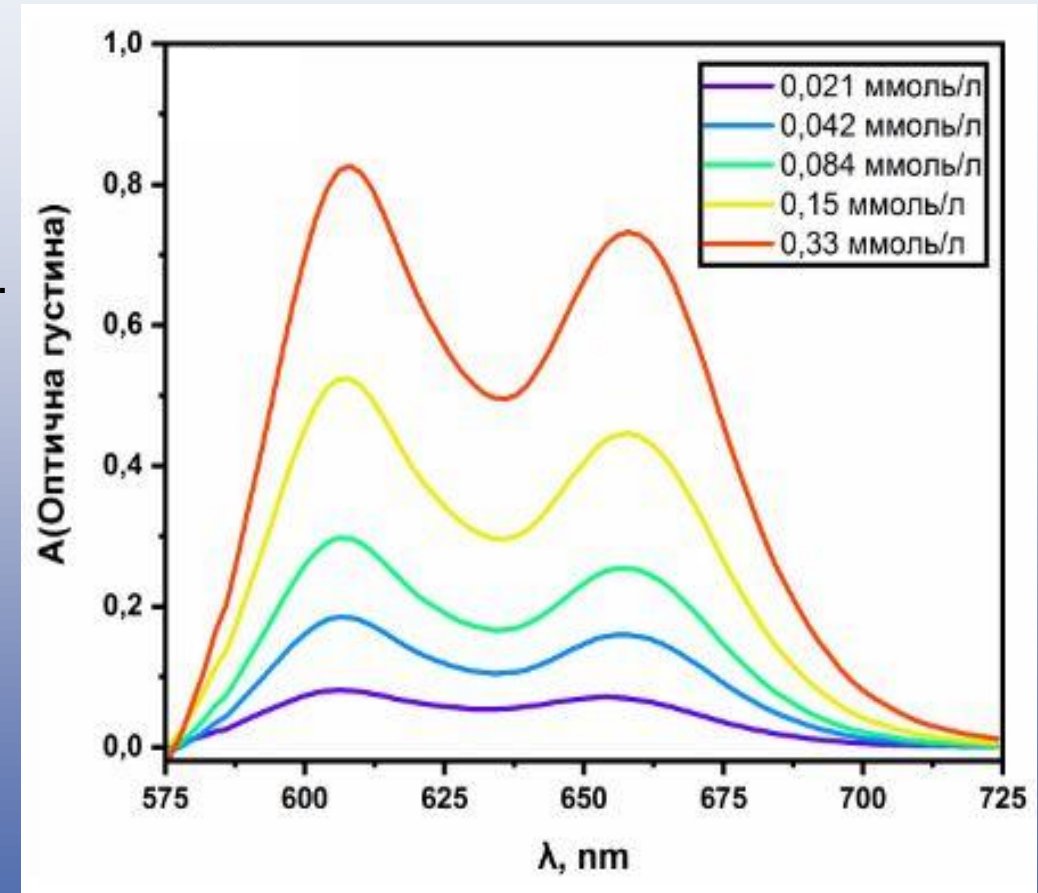
ПРАКТИКУМ СПЕКТРОФОТОМЕТРИЧНОГО АНАЛІЗУ

ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМ. В. СТЕФАНИКА

Методика проведення аналізу:

1. Помістити 20 см^3 проби (розчини в діапазоні концентрацій $0,0-0,33 \text{ ммоль/дм}^3$) у мірну колбу на 50 см^3 .
2. Додати 5 см^3 фосфатної буферної суміші і 3 см^3 арсеназо III.
3. Довести до мітки дистильованою водою.
4. Через 10-15 хвилин виміряти світлопоглинання на довжині хвилі 606 нм в кюветі з оптичним шляхом 10 мм , відносно розчину порівняння.

ПРАКТИКУМ
СПЕКТРОФОТОМЕТРИЧНОГО
АНАЛІЗУ

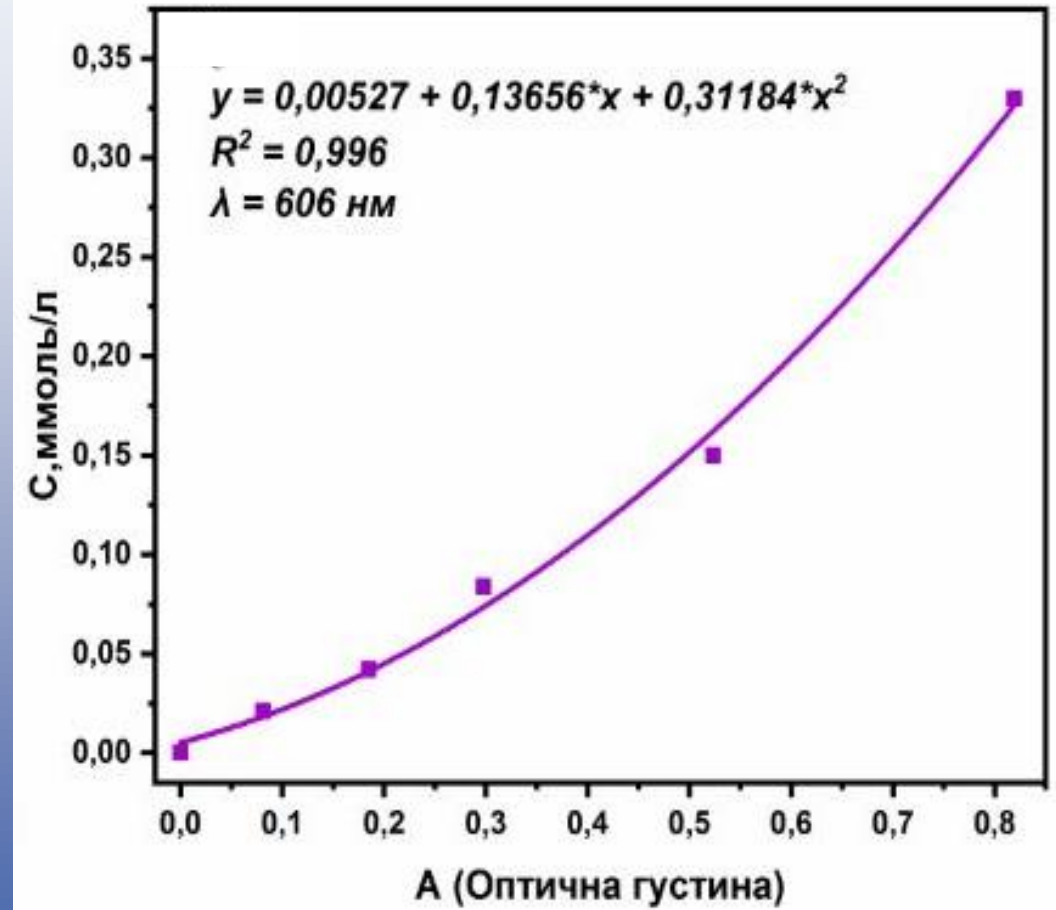
Калібрувальну лінію представляють, як лінійну залежність в діапазоні концентрацій 0,0 – 0,33 ммоль/дм³ у вигляді:

$$C = 0,00527 + 0,13656 * A + 0,31184 * A^2 \quad (R^2 = 0.996)$$

де A – оптична густина, а C - концентрація ($\text{Ca}^{2+} + \text{Mg}^{2+}$) в ммоль/дм³.

Для n мілілітрів, взятих для проведення аналізу, концентрацію ($\text{Ca}^{2+} + \text{Mg}^{2+}$) можна обчислити за рівнянням:

$$C = \frac{50}{n} * (0,00527 + 0,13656 * A + 0,31184 * A^2)$$

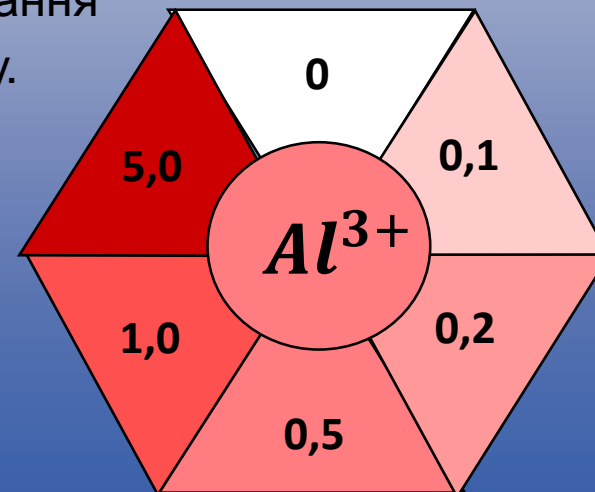
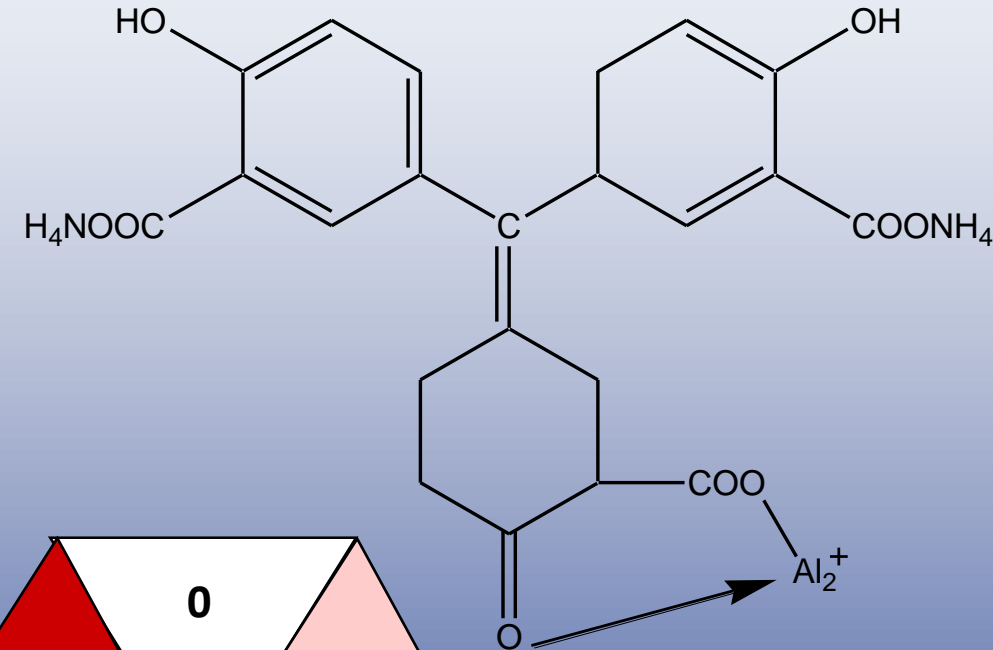

Визначення концентрації іонів Al^{3+}

Алюмініон (амонійна сіль ауринтрикарбонової кислоти) утворює з іонами алюмінію складний комплекс забарвлений у яскраворожевий колір. Співвідношення алюмініон : алюміній у комплексі становить 1:1 [3].

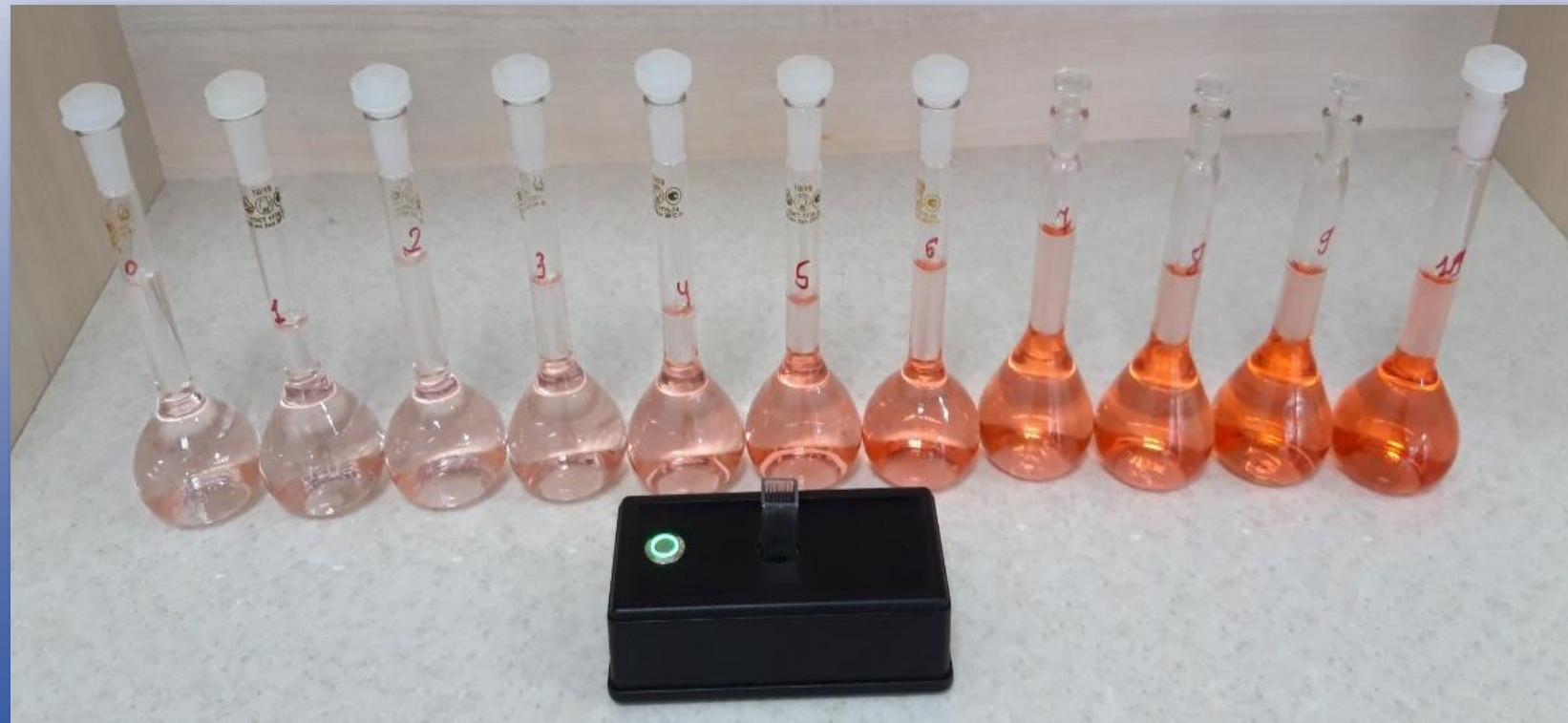
На утворення комплексної сполуки впливає температура і рН розчину. Межа виявлення становить 0,05 мг Al^{3+} /л. Заважають визначенню іони заліза, фториди, сірководень, хлориди, а також забарвлені речовини і мутність води. Для зв'язування іонів феруму у розчині використовують тіогліколеву кислоту.

Реактиви:

1. Розчин оцтової кислоти CH_3COOH (80 %);
2. Водний розчин алюмінію (1 г/л);
3. Розчин алюміній сульфату: стандартний розчин: $C(\text{Al}^{3+}) = 0,1 \text{ мг/см}^3$; робочий розчин: $C(\text{Al}^{3+}) = 0,01 \text{ мг/см}^3$.

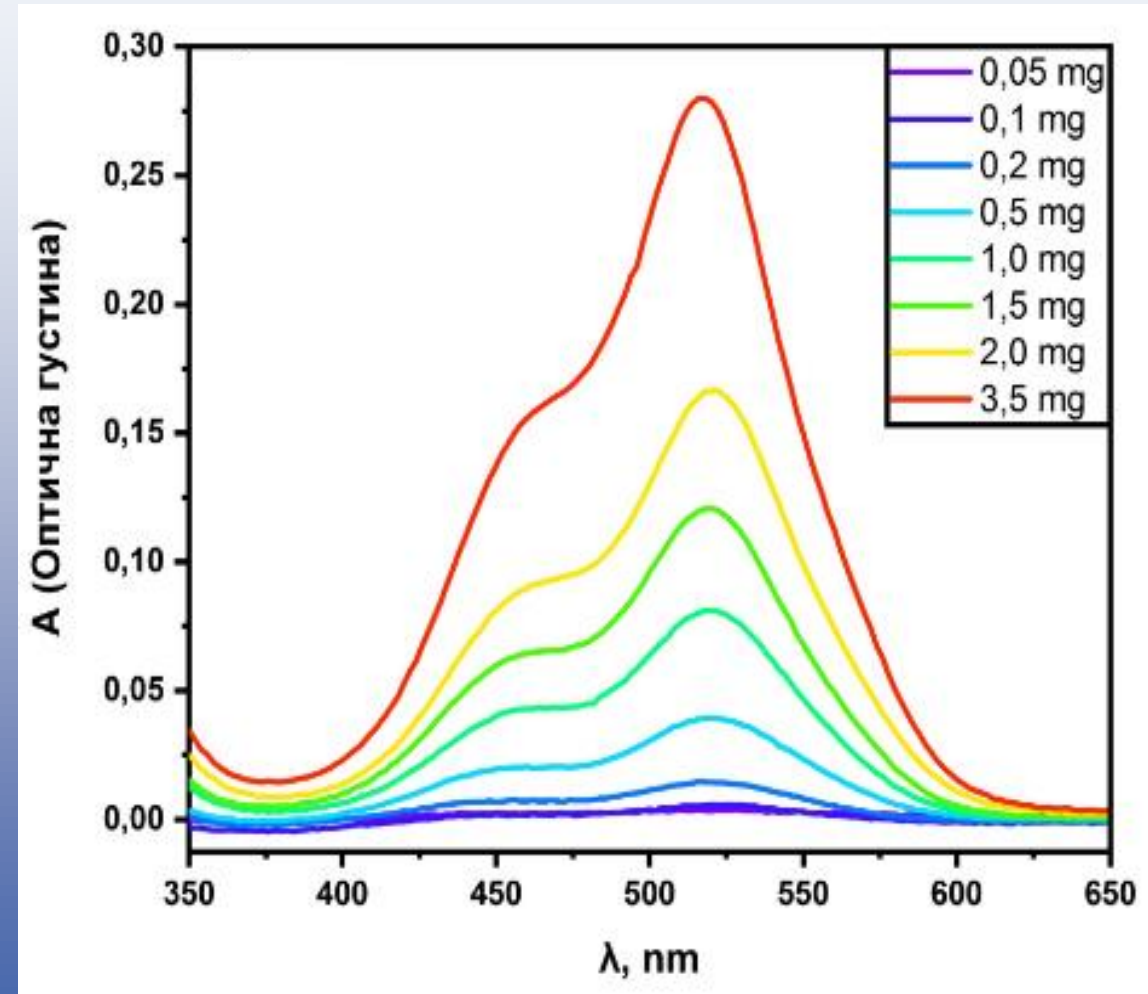

Методика проведення аналізу:

1. Помістити 20 см³ проби (розчини в діапазоні концентрацій 0,0-3,5 Al³⁺ мг/л) у мірну колбу на 50 см³.
2. Додати 0,8 см³ CH₃COOH (80 %) та 1 см³ розчину алюмінію (1 г/л).
3. Довести до мітки дистильованою водою.
4. Через 30-40 хвилин виміряти світлопоглинання на довжині хвилі 520 нм в кюветі з оптичним шляхом 10 мм, відносно розчину порівняння.

3

ПРАКТИКУМ
СПЕКТРОФОТОМЕТРИЧНОГО
АНАЛІЗУ

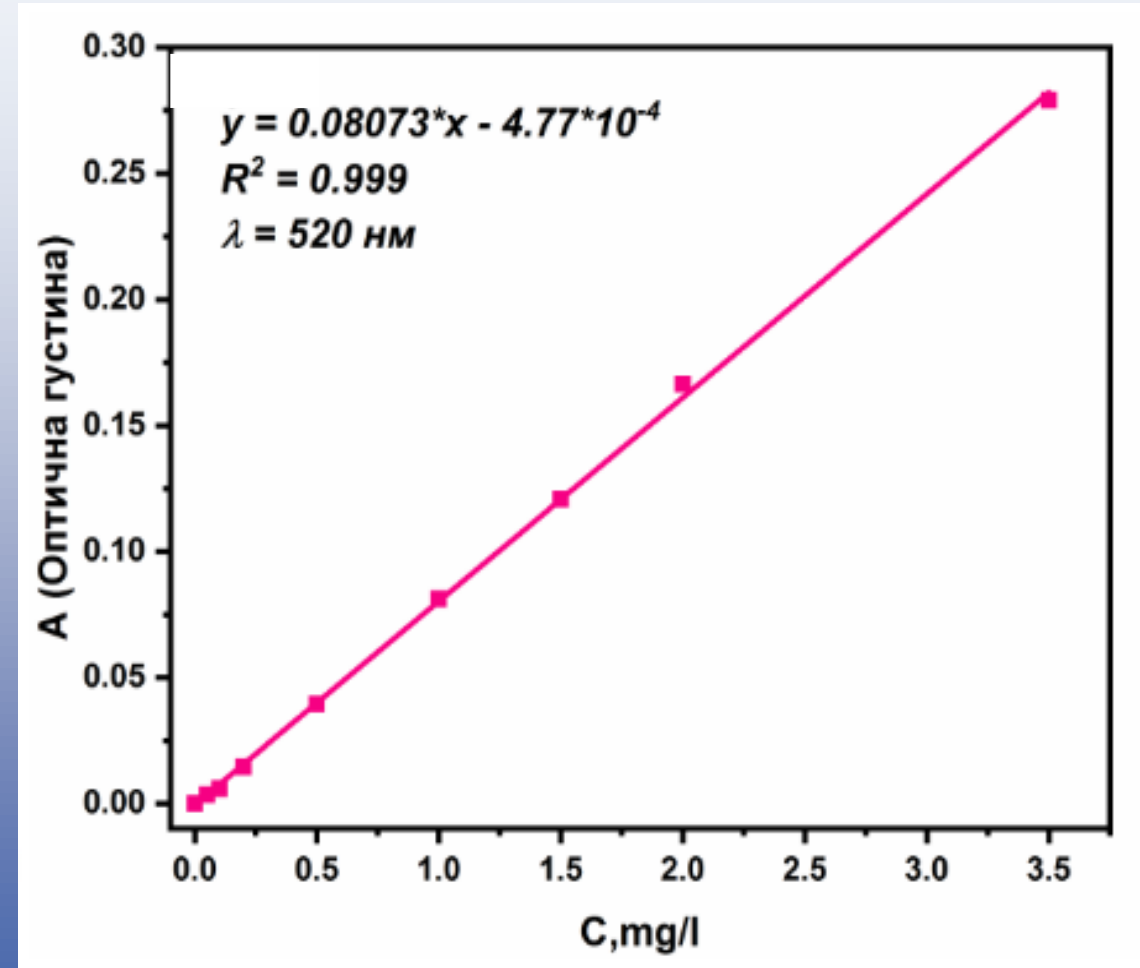
Калібрувальну лінію представляють як лінійну залежність в діапазоні концентрацій 0,0 – 3,5 Al³⁺ мг/л у вигляді:

$$A = 0,08073 * c - 4,77 * 10^{-4} \quad (R^2 = 0.999)$$

де A – оптична густина, а c – концентрація Al³⁺ в мг/л.

Для n мілілітрів, взятих для проведення аналізу, концентрацію Al³⁺ можна обчислити за рівнянням:

$$c = \frac{50}{n} * \frac{A + 4,77 * 10^{-4}}{0.08073}$$

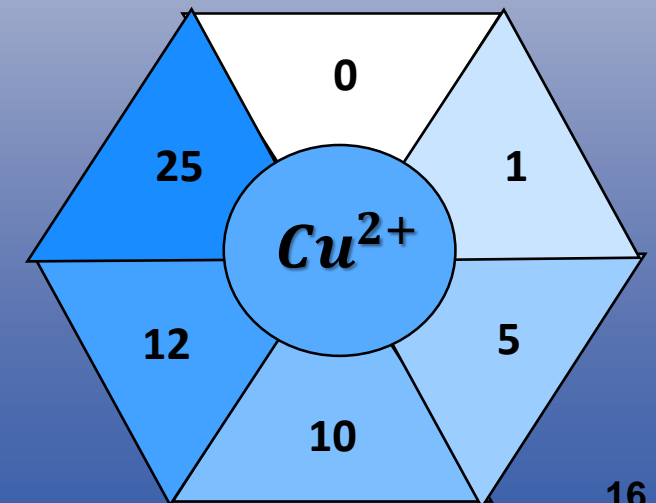

Визначення концентрації іонів Cu^{2+}

Фотометричний метод визначення концентрації електроліту CuSO_4 заснований на визначенні насиченості власного забарвлення, без додаткових реагентів. Оптичну густину електроліту вимірюють при $\lambda = 810$ нм в кюветі з оптичним шляхом 10 мм.

Приготування електроліту CuSO_4 :

- Купрум (II) сульфат ($\text{CuSO}_4 \cdot \text{H}_2\text{O}$): 97,65 г;
- Концентрована сульфатна кислота (H_2SO_4): 117 cm^3 ;
- Натрій хлорид (NaCl): 134 мг;
- Блискоутворювач (CU 400 A - Bungard): 4 мл;
- Дистильована вода 1 dm^3 .

 EKTOS

Методика проведення аналізу:

1. Відбирають аликвоту проби так, щоб концентрація розчину знаходилася в діапазоні 0-12 г Cu^{2+} /л.
2. Доводять до мітки дистильованою водою.
3. Вимірюють оптичну густину одержаних розчинів на довжині хвилі 810 нм в кюветі із товщиною 10 мм, відносно дистильованої води.

2

ПРАКТИКУМ
СПЕКТРОФОТОМЕТРИЧНОГО
АНАЛІЗУ

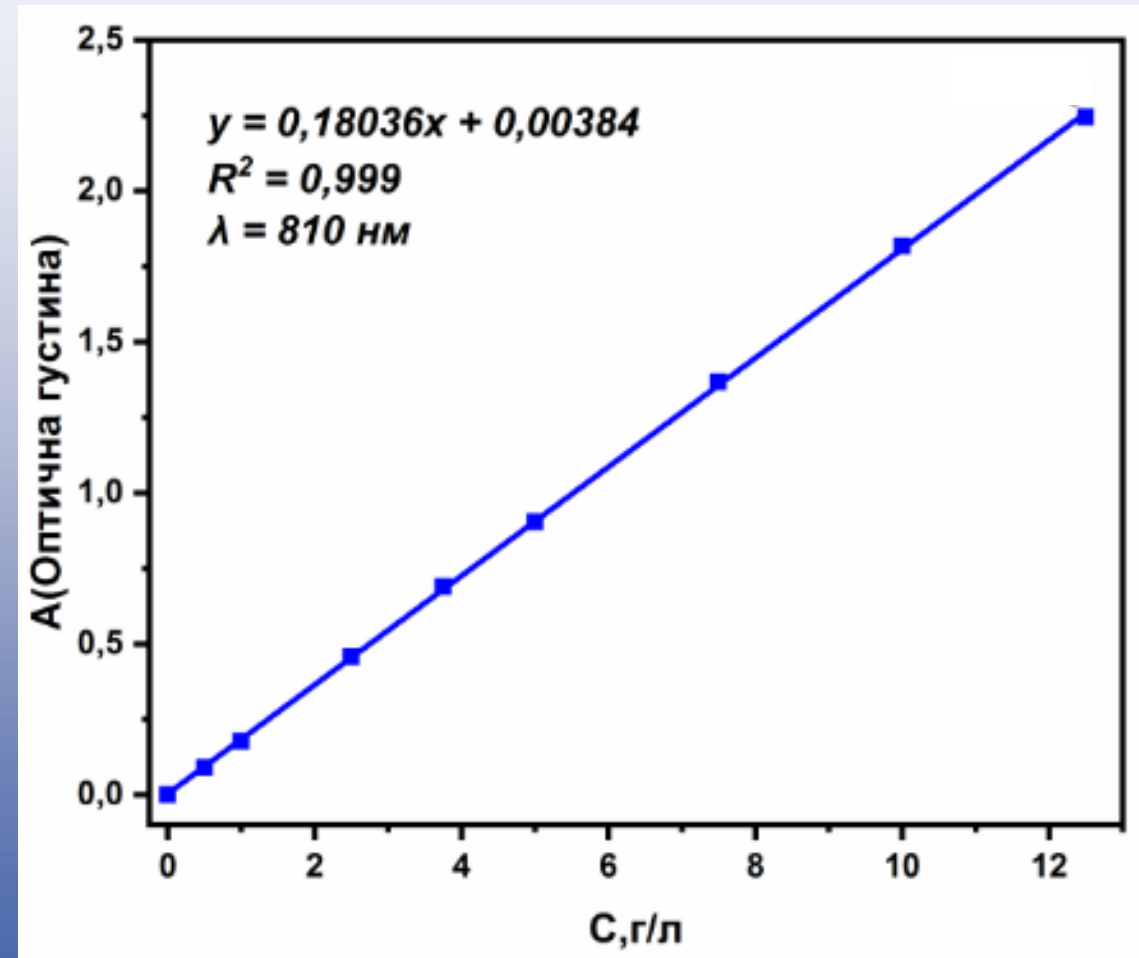
Калібрувальну лінію представляють як лінійну залежність в діапазоні концентрацій 0,0 – 12,0 г Cu^{2+} /л у вигляді:

$$A = 0,18036 * c + 0,00384 \quad (R^2 = 0.999)$$

де A – оптична густина, а c – концентрація Cu^{2+} в г/л.

Для n мілілітрів, взятих для проведення аналізу, концентрацію Cu^{2+} можна обчислити за рівнянням:

$$c = \frac{50}{n} * \frac{A - 0,00384}{0,18036}$$

Список використаних джерел

- [1] A.F. João, A.L. Squissato, G.M. Fernandes, R.M. Cardoso, A.D. Batista, R.A.A. Muñoz, Iron (III) determination in bioethanol fuel using a smartphone-based device, *Microchem. J.* 146 (2019) 1134–1139. <https://doi.org/10.1016/J.MICROC.2019.02.053>.
- [2] N. Malcik, J.P. Ferrance, J.P. Landers, P. Caglar, The performance of a microchip-based fiber optic detection technique for the determination of Ca^{2+} ions in urine, *Sensors Actuators, B Chem.* 107 (2005) 24–31. <https://doi.org/10.1016/j.snb.2004.09.049>.
- [3] B. Tinham, Waste water wars, *Plant Eng.* 52 (2008) 8–11.